

ЮЛІЯ БРАЗОЛЬ. ЖИВОПИСЕЦЬ, СКУЛЬПТОР І КОЛЕКЦІОНЕР

Ім'я художника Юлії Миколаївни Бразоль (1856 (?) - після 1918) не відоме широкому загалу шанувальників мистецтва на Сумщині. І лише той, хто відвідає Лебединський міський художній музей ім. Б.К. Руднева, зможе познайомитися з творами цієї, безперечно талановитої жінки. Біографічні відомості про неї скупі, а інколи й суперечливі. Деякі факти її життя потребують перевірки і уточнень. Проте в цілому простежуються віхи життєвого і творчого шляху.

Ю. Бразоль походить з дворянського роду. У «Малоросійському родословнику» В. Модзалевського указано, що вона - дочка поміщика Лебединського повіту [1]. Перші навички у мистецтві засвоювала під керівництвом харківського художника Євдокима Гнатовича Волошинова (1823 (24 ?) - 1913), який у 1859-84 рр. викладав малювання у Харківському інституті шляхетних дівчат. З творчістю цього художника сумчани познайомилися на посмертній виставці Є. Волошинова, яка відбулася в Сумах у 1914 р. [2]. Очевидно під впливом цього митця у неї зароджується любов до натюрморту. Постановочний характер притаманний таким творам, як «Натюрморт» (друга половина 1880-х) і «Бузок» (перша половина 1900-х). У деяких з них композиції мають невимушений характер («Сливи» (1910-ті), «Гриби» (середина - друга половина 1900-х), «Полуниці» (1916).

Потім Юлія Миколаївна набиравалася майстерності у відомого художника-мариніста Івана Айвазовського. Факт цього знайомства відбився у прагненні Ю. Бразоль засвоїти прийоми живопису в мариністичних композиціях «Берег Криму» (кінець 1900-х - початок 1910-х), «Море» (1911). Слід зазначити, що кримська тема займала чільне місце в її творчості.

Навичок скульптури набувала на батьківщині - у російських майстрів ліплення М. Антокольського та В. Беклемішева; і за кордоном - у професора Цурштрасена - в Лейпцігу, Монтеверде - в Італії. Саме у скульптурі вона досягла значних успіхів. Про це свідчать скульптурні композиції «Медальйон-горельєф» (1899), «Жінка на скелі» (1901), «Аврора» (1900-ті - перша половина 1910-х) з колекції Лебединського міського художнього музею та «Сестри» з Сумського обласного художнього музею. На Всесвітній виставці в Парижі (1900) Ю. Бразоль отримала почесний відгук за бронзовий канделябр та за скульптуру «Будяк», а в Реймсі (1903) - золоту медаль за барельєф «Двох голівок». Ці нагороди Ю. Бразоль відбивали загальний стан справ щодо

визнання російського та українського мистецтва на Заході в останній третині ХХ ст. Ім'я Ю. Бразоль вперше зустрічається серед учасників виставки Першого дамського художнього гуртка у 1895 р. У каталозі виставки цього року згадується її твір «Пейзаж». У подальшому її твори експонувалися на виставках гуртка у Санкт-Петербурзі у 1896, 1897, 1898, 1899, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1910, 1911, 1914 рр.; на виставках Санкт-Петербурзького товариства художників у 1897-1901 рр. та в 1904, 1905, 1907, 1908, 1910, 1911 рр.; на другій осінній виставці картин у Санкт-Петербурзі (1907). Не виключено, що деякі з творів, які експонувалися на цих виставках нині зберігаються у колекції Лебединського міського художнього музею. Всього нам відомо тридцять вісім творів Ю. Бразоль. З них тридцять шість зберігається у Лебединському художньому музеї ім. Б.К. Руднева і дві роботи - у Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького [3].

Більшість живописних творів - це пейзажні етюди, виконані під час подорожей у традиціях світлотіньового живопису. Людські постаті у деяких композиціях органічно співвідносяться з пейзажним фоном. Завершений характер мають роботи «На паперті» (кінець 1900-х - перша половина 1910-х), «Верблюди в Яффі» (перша половина 1900-х (1904 ?), «Південна ніч в Малій Азії» (друга половина 1900-х - перша половина 1910-х), які сприймаються як картини.

Всі живописні твори Ю. Бразоль можна умовно поділити на дві групи. До першої з них належать роботи екзотичної тематики, які мають значення етнографічної замальовки та документу. До таких можна віднести насамперед «Сінгапур» (1904), де зображено частину якогось поселення. У більш ескізній манері виконано «Пальмовий гай» (1900-ті (1904 ?). Невимушена композиція твору, а також прозорий, доволі багатий на відтінки зелених тонів колорит указують, що робота виконувалась з натури. Вона не так цікава за сюжетом, як за свіжою та гармонійною колористичною гамою, Полотно «Алжир» (1914) справляє враження закінченої картини. Ретельно побудована композиція з гірською річкою у центрі та горами обабіч, вдалий розподіл світла на площині картини вказують на копітку і продуману роботу над твором. До другої групи належать твори, сюжет яких емоційно забарвлений. У цих творах крім формальних якостей та сюжету проступає особистість художника, його ставлення до зображуваного мотиву. Це етюди «Алжир» (друга половина 1900-х - початок 1910-х), «Італія» (друга половина 1900-х (1908 ?), «Південна ніч у Малій Азії» (перша половина 1910-х). Різний рівень акварельних творів («Неаполь» (перша половина 1900-х), «Полуниці» (1916), «Сливи» (друга половина 1910-х) не дає можливості для узагальнень щодо здобутків

художника у цій царині мистецтва. Але все таки найбільш широко мистецький талант Ю. Бразоль проявився у скульптурі та живопису.

Значне місце у її творчості займала українська і слобожанська тематика, про що свідчать назви творів, які експонувалися на виставках.

Велику кількість робіт було показано на персональній виставці Юлії Миколаївни, яка відбулася у 1910 р. у Санкт-Петербурзі і до якої було видано каталог [4]. У ньому вміщено перелік робіт, створених у різних куточках планети: від Слобожанщини до Сінгапура, від Греції до Японії. Значне місце в експозиції виставки займали предмети побуту та декоративного мистецтва, які збирала Юлія Миколаївна під час поїздок та подорожей. У каталозі вони виділені в окремих розділ «Етнографічні колекції». Вражає перелік предметів з Росії, Малоросії, Турції, Смирни, Віфлеєму, Алжиру і Тунісу, Китаю, Японії, а також «інші предмети». У переліку звертає увагу вишивка

Ю. Бразоль. Серед творів українського декоративного мистецтва увагу колекціонера привертала: старовинні та сучасні рушники, вишивання, хустки, кушаки («кушак гетьмана Заславського»), плахти, шаблі, старовинна зброя, речі татарського побуту.

Деякі рецензенти відмічали, що виставка Ю. Бразоль цікава саме завдяки цим етнографічним колекціям, експонати яких були зібрані у «Росії, Малоросії, в Японії, Китаї, Алжирі, Маньчжурії, Сінгапурі, Коломбо...». Але не дивлячись на те, що колекції мали випадковий характер, указував один рецензент, вони все таки представляли певний інтерес [5].

В останні роки життя Ю. Бразоль проживала у с. Рябушки на Лебединщині, у маєтку, володарем якого був її чоловік, а потім у Лебедині. У серпні 1918 р. в Лебедині відбулася друга персональна виставка творів

Ю. Бразоль. Експозицію, основу якої склали живописні, графічні та скульптурні роботи, а також етнографічна колекція, було розміщено у будинку чоловічої гімназії (нині тут знаходиться Лебединське педагогічне училище ім. А.С. Макаренка; вул. Леніна, 73). Детальний огляд цієї виставки було вміщено у двох номерах лебединської газети «Земские известия» [6].

У житті Ю. Бразоль колекціонування творів образотворчого і декоративного мистецтва займало значне місце. Традиції колекціонування на Слобожанщині мають давню традицію, яка нараховує майже двісті років [7].

Про те, що цей вид духовної діяльності займав вагомим місце в її житті, свідчить один архівний документ - лист Юлії Леонтєвої до харківського вченого, літературознавця і мистецтвознавця Миколи Федоровича Сумцова (1854-1922).

Скоріше за все, його дописувачем була саме Юлія Миколаївна. На це вказує співпадіння імені (Юлія) та прізвища за другим чоловіком (Леонт'єва). Деякі твори Ю. Бразоль підписувала подвійним прізвищем «Бразоль-Леонт'єва». Якщо у мистецьких творах така подвійність прізвища обумовлювалася бажанням ідентифікувати себе ніби у двох іпостасях - і Бразоль, і Леонт'єва, то у листі, навпаки, дописувач не хотів загострювати увагу на прізвищі Бразоль, яке було добре відоме на Слобожанщині та в Харкові. Розрив (розлучення?) Юлії Миколаївни з першим чоловіком, відомим лікарем-гомеопатом Л. Бразолем скоріше за все, викликало неоднозначну реакцію у суспільстві. І ще одне ідентифікує художницю та дописувача листа - Ю. Леонт'єву - колекціонування.

З тексту листа видно, що Ю. Бразоль зверталася до М. Сумцова з проханням видати їй колекцію українських малюнків. Отримала від нього відповідь з умовами, які не влаштували Юлію Миколаївну. У листі (недатованому) вона так пояснювала свою позицію з цього приводу: «Глубокоуважаемый Николай Федорович! Приношу Вам мою искреннюю благодарность за Ваше предложение прийти мне на помощь издать собранные мною шестьсот малороссийских рисунков. К крайнему моему сожалению условия издательства не вполне подходят мне, поэтому прошу меня извинить если я на время принуждена обождать издать те родные украинские рисунки, которые я в течении 17 лет очень усердно собирала. Надеюсь лично переговорить с Вами, сделать условия издания более для меня подходящими. С глубоким уважением и почтением готовая к услугам Юлия Леонт'єва» [8]. Судячи з того, що Ю. Бразоль підписалася прізвищем «Леонт'єва», час написання листа можна локалізувати у межах другої половини 1900-х - першої половини 1910-х років.

Очолюючи довгий час історико-філологічне товариство при Харківському імператорському університеті, М. Сумцов неодноразово мандрував по Слобожанщині, часто бував у слободі Боромлі, а в липні і серпні 1901 р. за дорученням комітету по влаштуванню Х11 археологічного з'їзду в Харкові здійснив подорож Охтирським та Лебединським повітом. Наукові інтереси вченого були відомі слобожанській інтелігенції. З невеликою долею вірогідності можемо припустити, що Ю. Бразоль могла познайомитися з М. Сумцовим під час одного з приїздів вченого на Лебединщину. Оскільки у коло його інтересів входило й образотворче мистецтво, до нього подекуди зверталися приватні особи з проханням проконсультувати з тих чи інших питань. Наприклад, Є. Шебаліна у листі (недатованому) просила М. Сумцова ознайомитися із зошитом художника Карла Брюллова, напис на якому було зроблено рукою батька її чоловіка – друга відомого художника. Пояснюючи

скрутне становище, в яке попала її родина (великий борг), звернулася до вченого з проханням допомогти: «Многоуважаемый Николай Федорович! Пожалуйста взгляните на тетрадку К. Брюллова. Надпись сделана рукой отца мужа, друга Брюллова. Нельзя ли эту тетрадь предложить комунибудь. Музею или школе. Желательно ее продать» [9]. Отже, звернення Ю. Бразоль до М. Сумцова з приводу видання малюнків українських художників спиралося на його авторитет у цих питаннях.

Колекціонування предметів старовини і мистецьких творів - важлива частка культурного процесу кінця ХІХ - початку ХХ ст., обумовленого інтересом до української історії та культури серед інтелігенції. Важливим чинником стає й ознайомлення широкого загалу з результатами збиральницької діяльності на виставках. Декілька творів з приватної колекції Варвари Василівни Капніст було показано на історико-художній виставці портрету у Санкт-Петербурзі у 1905 р. Чимало цінних предметів декоративного та образотворчого мистецтва експонувалося на Першій виставці української старовини у Лебедині у 1918 р. з приватних збірок В. Капніст, В. Демченко, О. Красовського та К. Сучкової-Заліської [10]. Виставка розміщувалася у залі засідань земської повітової управи (нині у цьому приміщенні міститься Лебединське медичне училище ім. М.І. Ситенка; вул. К. Маркса, 17) і мала значний резонанс у місті. Про неї неодноразово писала місцева газета «Земские известия», а невеличка замітка про неї була вміщена у часопису «Наше минувле». Зокрема в ній зазначалося, що «виставка була коштовною для пізнавання нашої культури й нашого мистецтва» [11].

Не виключаючи факт пограбування частини творів Ю. Бразоль у Лебедині під час зміни влади у 1918-19 рр. і надходження після націоналізації деяких з тих, що експонувалися під час виставки у 1918 р. до новоствореного історико-краєзнавчого музею, можемо припустити те, що частину з них могла забрати сама Ю. Бразоль, покинувши Лебедин. Подібний висновок підкріплюється й тим, що жодної роботи з її колекції декоративного мистецтва не було показано на Першій виставці української старовини. Так само, у музейній колекції відсутні твори графіки та живопису Ю. Бразоль на українську тематику. А між тим, судячи з її листа до М. Сумцова, у неї в колекції було «шестьсот малороссийских рисунков». Скоріше за все, спланувавши від'їзд з Лебедин у разі несприятливого перебігу обставин політичного характеру, вона забрала з собою найбільш цінні речі з колекції (про яку йшлося вище у листі до М. Сумцова), а також деякі етюди, які становили для неї художню та меморіальну цінність. До таких якраз і належали такі твори, які були написані на Слобожанщині. Якщо художниці вдалося емігрувати, то всі мистецькі твори, які вона вивезла за кордон поступово

розсіялися (продавалися або дарувалися). У разі ж її трагічної загибелі очевидно пропали й мистецькі твори, які опинилися в руках випадкових людей або були ними знищені.

Література

1. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Т.1. - К., 1908. - С. 101.
2. Гнат Ярема. К посмертной выставке картин Е.И. Волошинова // Сумской вестник. - 1914. - 12 янв. - № 9. - С. 3.
3. Ю.Н. Бразоль (1856-1919). Каталог выставки «Художник в провинции» / Авт. вст. ст. Ю.В. Голод; сост. С.И. Побожий. - С. 4-6.
4. Выставка Ю.Н. Бразоль. Картины, скульптура, этнографич.[еская] коллекция. 1910 год. - [СПб., 1910].
5. Ц. [Про виставку Ю. Бразоль] // Художественно-педагогический журнал. – 1910. - № 6. – С. 13.
6. Н.Г. Картинная выставка в г. Лебедине в здании мужской гимназии // Земские известия (Лебедин). - 1918. - 24 авг. - № 36.
7. Побожій С.І. Традиції колекціонування на Слобожанщині. Історія. Приватні і корпоративні колекції. Перспективи розвитку // Сумський обласний краєзнавчий музей: історія та сьогодення. Науковий збірник. – Суми, 2005. - С. 85-94.
8. Центральний державний історичний архів України, м. Київ - Ф. 2052, оп.1, спр. 1441, арк.1. Публікується вперше.
9. Центральний державний історичний архів України, м. Київ - Ф. 2052, оп.1, спр. 1342, арк.1. Є. Шебаліна - особа неустановлена. Публікується вперше.
10. Каталог першої виставки української старовини [укладач С.А. Таранушенко] - Лебедин: [Типографія Когона], 1918. - 20 с.
11. Виставка української старовини в м. Лебедині на Харківщині // Наше минуле. - 1918. - Ч.2. - С. 211.